

Духовна велич Івана Огієнка

*Найбільше щастя –
для Народу
Віддати все своє
життя.*

І. Огієнко

*У статті розглядається життєвий шлях Івана Огієнка
нашого великого земляка із Брусилова, його внесок в розбудову
української держави, в українську мову, літературу, культуру,
духовність.*

*Ключові слова: національно-визвольний рух, національне
почуття, наукові розвідки, національна ознака, українознавчий
цикл, самореалізація, національне спрямування, нація.*

*В статье рассматривается жизненный путь Ивана Огиенко
нашего великого земляка из Брусилова, его вклад в строительство
украинской державы, в украинский язык, литературу, культуру,
духовность.*

*Ключевые слова: национально-освободительное движение,
национальное чувство, научные открытия, национальная
особенность, украиноведческий цикл, самореализация,
национальная направленность, нация.*

*The article deals with the course of Ivan Ogienko's life – our famous
countryman from Brusilov, his contribution in the development of
Ukrainian state, Ukrainian language, literature, culture, spirituality*

Keywords: factor, national and emancipatory movement, national feeling, scientific research, national attribute, ukrainian cycle, self-actualization, national direction, nation.

Народився Іван Огієнко (митрополит Іларіон 15 січня 1882 року в містечку Брусилів Радомишльського повіту Київської губернії (тепер Житомирщина Брусилівський район). Це була бідна селянська родина Івана та Єфросинії Огієнків. «Батько походив з давнього козацького роду, коріння якого сягають Полтавщини. Згодом переїхали на Київщину. Сім'я жила в нужді і нестатках. У два роки Іван втратив батька, п'ятеро сестер і братів були старшими, рано пішли із сім'ї. Маленький Іван жив з мамою, разом з нею наймитував в місцевій економії. Лише в 9-річному віці Іван переступає поріг місцевої чотирирічної школи, взимку навчання перервалося із-за відсутності одягу та взуття. Талановитий хлопець вивчав все самотужки ще й навчав селянських дітей грамоти та молитов. З дитинства Іван прилучився до церкви, прислужував у сільському храмі. «Саме ці три найголовніші чинники – побожне ставлення до праці, науки й церкви й формували у молодого Огієнка переконання, світогляд і громадянську позицію, його своєрідний духовний світ [3: 38].

У хлопця рано став проявлятися поетичний хист, з теплотою Іван Огієнко згадує першого вчителя з Брусилова Івана Григоровича Сливку, який по-батьківськи піклувався про нього, був мудрим чоловіком і безмежно любив рідну землю.

Після закінчення Брусилівської чотирирічної школи Іван навчається у військово-фельдшерській школі, багато читає, займається самоосвітою. Вже у п'ятнадцятирічному віці він пише

статтю «Местечко Брусилов. Как живут крестьяне», яка була надрукована у Петербурзі в 1897 році у часописі «Сельский весник». Закінчивши навчання Іван Огієнко стає на службу, на жаль, це була не та професія, яку він міг полюбити (психічно хворі, а він працював у цьому відділенні, часті смерті) пригнічували молодого медика.

Талановитий юнак у 1903 році успішно складає іспити в класичній гімназії в Острозі, що дало йому право навчатися в університеті св. Володимира в Києві. Його викладачами були В. Пертц, А. Лобода, М. Дашкевич, Ю. Кулаковський та інші. «Роки навчання І. Огієнка в Київському університеті (1903-1909) припадають на той період українського національно-визвольного руху, який, за словами С. Петлюри, відзначався стійкою тенденцією до посилення української ідеї в широких масах населення України, зміцнення його творчих сил, активнішого вираження національної роботи, незважаючи на репресивні заходи царського уряду» [3: 42]. Політичні події вплинули на пробудження національного почуття у Івана Огієнка. З 1905 року він починає писати українською мовою, починається його активна наукова і громадська робота. У київських виданнях «Громадська думка», «Рада» друкуються його дописи, замітки, рецензії. Він активно працює в «Просвіті». Іван Франко високо цінував перші наукові розвідки молодого І. Огієнка.

З часом Іван Огієнко працював в університеті св. Володимира. За викладання українською мовою, друкування статей він був звинувачений в сепаратизмі.

Події Першої світової війни, лютнева революція 1917 року заставили царський уряд евакуювати всі факультети університету Св. Володимира в глиб Росії. Звільнений від військової служби І. Огієнко працює у Києві в гімназії, лектором на літніх курсах учителів початкових класів у Радомишлі, займається репетиторством.

Перші згадки про Івана Огієнка, нашого земляка з Брусилівщини, з'явилися в Україні в часи перебудови. Знаний у світі, він ревно приховувався в Україні. На жаль і односельці і рідні, скоріше всього одмовчувалися при розмові про Івана Огієнка. Він, один із тих, хто в часи революції вже був знаним мовознавцем, викладав курс історії української мови студентам історико-філологічного факультету університету св. Володимира, навіть без офіційного дозволу закладу, а за велінням совісті. На жаль, професура в університеті була проросійська і те, що українській мові намагались дати статус державної вважали нісенітницею. Для них української мови як органічного продукту історичного розвитку і засобу внутрішнього спілкування не було, немає, і не могло бути. З цього приводу Іван Огієнко заявив: «Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості. Це форма нашого життя, життя культурного й національного. Мова – душа кожної національності, її святощі, її скорб. І поки живе мова – житиме й народ як національність. Настане мови – не стане й національності, і вона розпорошиться поміж дужчим народом. Ми повинні більше знати свою мову, бо

завше в силі того знання і сила національного руху, сила національного самоусвідомлення» [6: 19].

На 1917 рік в Україні не було шкіл з українською мовою навчання, не було українських вишів. «Огієнко виявився першим українізатором освіти своєї країни» [5: 9]. З червня 1917 року І. І. Огієнко прилучився до справи організації в столиці українського народного університету. Виступаючи на відкритті цього університету, І. Огієнко у своїй промові наголосив, що є такий народ, є така культура, а отже, українці вправі збудувати власну державу. Він назвав університет вогнищем, яке стане на чолі культури, саме культура вестиме українців в духовний світ світової спільноти, через культуру українці покажуть свій талант і свою вдачу. Шлях України важкий і тернистий, та ми мусимо здійснити те, про що мріяли кращі сини України.

У 1918-1919 роках Іван Огієнко був міністром освіти. З 1919 по 1922 рік І. Огієнко – міністр віровизнань.

З метою швидшого втілення своїх та державних задумів – українізація вищої школи, в Україні проводиться два всеукраїнських учительських з'їзди. І. Огієнко на одному з них зробив доповідь про вивчення в школі рідної мови та доповів про «Найперші завдання української філології».

Іван Огієнко розумів, що впровадження української мови можливе лише через навчальні заклади. Він звернувся до Центральної Ради з пропозицією відкрити чотири українознавчих кафедри (української мови, української літератури, історії України та історії західноруського права) у трьох російських університетах

в Україні – св. Володимира (Київ), Харківському та Новоросійському. Він стверджував, що українські катедри мають велику вагу в нашому національному житті, вони будуть тими першими вогнищами, що стоятимуть на стороні рідної культури і будуть найціннішими шаблями до нової українізації університетів на рідній землі. Звичайно ж, як і все українське «вчені» скептично віднеслись до цих впроваджень, ігнорували, проводили це на власний розсуд тощо.

Як державник Іван Огієнко зрозумів, що тільки Центральна Рада може змінити стан освіти в Україні. Навесні 1918 року університет св. Володимира оголосив конкурс на заміщення вакансій викладачів українознавчого циклу на факультетах.

Таким чином, у добу Української Центральної Ради І. Огієнко робив все, щоб українська освіта в короткий час перетворилася у національний за змістом і духом. Діяльність І. Огієнка при організації народного університету довела світові здатність українців до самоорганізації, бажання піднести вище свою освіту, а також готувати власні кадри інтелігенції з метою підвищення загального культурного рівня нації.

Вимогливість, рішучість і конструктивність, з якими І. Огієнко підходив до вирішення будь-яких проблем, свідчить про його велике бажання якнайповніше прислужитися справі національного відродження рідної землі, рідної України.

У 1918 році побачила світ перша значна праця І. Огієнка «Українська культура». Були видрукувані його книги «Краткий

курс українського мови», «Українська граматика», «Рідне писання», «Вчимося рідної мови» та ін.

У 1918 році Івана Огієнка запрошено на посаду ректора нововідкритого Кам'янець-Подільського університету, який він очолював до 1922 року. Вчений завжди жив Україною, вболівав за неї, намагався змінити на краще: «Серед державних свят нинішньої України значиться свято Соборності. Мало хто знає у нас, що це свято, яке ввійшло в традицію і стало одним із державних, було організоване і проведене вперше на Софійському майдані 22 січня саме Іваном Огієнком [5: 10].

У 1924-1926 роках він працював в Учительській семінарії у Львові, викладаючи українську мову і літературу. З посади його звільнила польська влада. І. Огієнко із сім'єю переїхав до Варшави. Там він працював професором кафедри старослов'янської мови Православно-Богословського відділу університету. Навіть звільнений з університету у 1932 році Іван Огієнко організовує у Варшаві український науково-популярний місячник «Рідна мова», було засновано Бібліотеку Рідної мови, для тих, хто бажав навчатися української літературної мови. Протягом 7 років вийшло 81 число часопису. Німецька влада закрила часопис. У 1935 році професор започаткував видрук щомісячника «Наша культура». Навколо цього журналу об'єдналися найвидатніші українські наукові сили діаспори, які відіграли значну роль в популяризації українознавства серед широких мас українців [3: 11]. Протягом 1935-1937 років видано 31 том «Нашої культури».

У ці роки Іван Огієнко друкувався в газетах та журналах «Новий час», «Діло», «Поступ», «Наш прапор» та інших. Всі його праці наповнені національним змістом, національним спрямуванням.

Після смерті дружини, яка була другом, помічником і однодумцем, в 1937 році Огієнко переходить на церковну стежу.

На надзвичайному Всеканадському соборі Української Греко-Православної церкви 8 серпня 1951 року його було обрано митрополитом Вінніпегу і всієї Канади. При митрополичому соборі Іван Огієнко заснував народний християнський місячник «Слово істини», який друкувався з 1947 по 1951 рік. З його ініціативи 1954 р. у Вінніпезі було засновано Наукове Православне Богословське Товариство.

У 1947 році в Лозані було засновано видавництво «Наша культура». Це видавництво випускало тематичні книги з української культури, історії, мови та мистецтва. Іван Огієнко безкоштовно розсилав сотні примірників часопису й інші свої видрукувані твори по всьому світу. Гаслом місячника «Наша культура» було: «Творімо українську культуру всіма силами нації» [5: 13]. Часопис містив наукові і науково-популярні розвідки з української духовної і матеріальної культури з богословськими вставками, з питань літератури, мистецтва, етнографії, церковного права, археології, педагогіки, архітектури, а також вміщував критичні огляди наукових і літературних творів, спогади з минувшини. Місячник став найповнішим джерелом української науки й богословської думки у вільному світі. «Він виконував

значну місію з поширення знання і правди про Україну та про її Православну Церкву». Серед українських журналів «Віра і культура» була єдиним виданням, в якому порушувалися актуальні проблеми українського життя, долі української нації [5: 14]. Немає такої сфери українського життя, на яку б не звертав увагу Іван Огієнко. Понад дві тисячі праць є у доробку професора, завдяки яким його ім'я стало широко відомим в наукових колах світу. «Своєю винятковою, рідкісною і тематично багатою начитаністю він виявив велике різноманіття знань з різних ділянок науки і культури» [5: 14]. Іван Огієнко до самої глибини дослідив, пізнав життя українців, вивчав докладно історію України. Він хотів бачити українців щасливими у власній державі.

Великий вчений відстоював думку про право українців мати незалежну державу. Український народ, за переконанням митрополита «своєю культурою, мовою, звичаями безперечно є окремою нацією й історично має право на свою суверенність, вивільнення з неволі московської колонізаторської імперії» [5: 14].

Широко відомий у науковому світі Іван Огієнко як укладач багатьох словників, присвячених унормуванню української мови. Він переклав Біблію українською мовою, розробивши тим самим методи і принципи роботи з біблійними текстами. Митрополит був непересічною особистістю, тільки тому, що він служив українському народові, українській церкві, його ім'я шельмували багато років.

На щастя, в незалежній Україні багатюща спадщина Івана Огієнка повертається на Батьківщину. Він був людиною високої

культури, любові до науки і праці, людиною багатьох талантів, які зумів вдало і успішно реалізувати. Значними накладками видрукувані в Україні його чисельні праці, його ім'ям названі вулиці в Брусилові, Житомирі, Кам'янці-Подільському, Львові, відкрито музей у Брусилові та поставлено пам'ятник, встановлено меморіальну дошку на приміщенні гуманітарного корпусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка, засновано премію Івана Огієнка.

Отже, настанови Івана Огієнка про необхідність формування української свідомості, збереження тих чинників, які українця роблять українцем, українці повинні щоденно, щогодинно, щосекундно втілювати у життя, тоді зміниться Україна. Його життєвий подвижницький шлях служіння своєму українському народові та Українській Церкві може бути прикладом для наслідування, зразком нескореного духу та працездатності.

Література:

1. Огієнко І. Історія української літературної мови. – К., 1995. – 284 с.
2. Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) 1882-1972. Життєписнобібліографічний нарис. – Львів, 1997.
3. Тимошик М.С. «Лишусь навіки з чужиною»... Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – К., 2000. – 548 с.
4. Огієнко І. Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва. – Житомир, 2002. – 150 с.
5. Іван Огієнко – патріот вчений, богослов. – К., 2012. – 214 с.
6. Огієнко І. Рідна мова в українській школі. – К., 1917. – С. 19.
7. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник. – Кам'янець-Подільський. – 2003. – 198 с.

8. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1991. – 272 с.